

**BEZPIECZEŃSTWO
WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA
WYZWANIA I ZAGROŻENIA**

Redakcja naukowa
Andrzej Kuszczak

**Wydawnictwo
Wyższej Szkoły Handlu i Usług
Poznań 2011**

Katarzyna KĄCKA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

WSPÓŁCZESNE TEORIE STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH WOBEC ZAGADNIENIA BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO

Contemporary theories of international relations with regard to the issue of international security

Pojęcie bezpieczeństwa jest trwale obecne w naukowym dyskursie, a próby jego precyzyjnego zdefiniowania podejmowane są przez przedstawicieli rozmaitych dziedzin wiedzy, np.: prawa, ekonomii, politologii, socjologii, filozofii, psychologii i wielu innych. Wielowymiarowość zagadnienia niestety nie ułatwia tego zadania. Zgodnie z definicją *Uniwersalnego słownika języka polskiego* bezpieczeństwo to: „stan niezagrożenia, spokoju, pewności”¹. Z punktu widzenia różnych dyscyplin naukowych takie wyjaśnienie tego terminu, choć prawdziwe, mogłoby okazać się w dużej mierze niekompletne i niewystarczające. Jednakże stworzenie jednej definicji, wspólnej dla wszystkich dziedzin wiedzy, wydaje się zadaniem niemożliwym, bowiem każda z nich pojęcie bezpieczeństwa interpretuje z innego punktu widzenia, i w zupełnie innym wymiarze. Zwłaszcza, że kategoria ta, niezależnie od płaszczyzny interpretacji, związana jest bezpośrednio z innymi niejednoznacznymi pojęciami, takimi jak: przetrwanie, rozwój, poczucie lub brak pewności. Niezależnie jednak od perspektywy z jakiej rozpatrujemy zagadnienie bezpieczeństwa, zawsze zapewnienie go czy to w wymiarze jednostkowym, rodzinnym, czy też państwowym lub też w ramach społeczności międzynarodowej, ma charakter potrzeby egzystencjalnej. Oznacza to, że jest związane z istnieniem, trwaniem i tożsamością danego podmiotu².

Ewolucja pojęciowa bezpieczeństwa doprowadziła do wyodrębnienia się nowej dyscypliny, która zdobywa coraz szerszy krąg zainteresowanych: badaczy, a także studentów. Powstawanie licznych instytucji naukowych zajmujących się tą tematyką oraz popularność tego kierunku studiów gwarantuje dyscyplinie w najbliższym czasie szybki i dynamiczny rozwój. Wbrew jednak obowiązującym we współczesnej nauce tendencjom do wąskiej specjalizacji, bezpieczeństwo pozostaje dyscypliną czerpiącą z wielu dziedzin i wykorzystującą szerokie spektrum metod badawczych, korzystając w pełni z doświadczeń innych. Oznacza to, że większość aspektów, które obejmuje pojęciowo, znajduje się na granicy kilku dyscyplin, dając tym samym szerokie możliwości interpretacyjne. Może być to postrzegane zarówno jako wada jak lub jako zaleta. Wyodrębnianie się nowej dyscypliny oraz próba ugruntowania swojej pozycji pośród innych nie oznacza

¹ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, (red.) S. Dubisz, t. I: A-J, Warszawa 2006, s. 234.

² A. Dudek, T. Łoś-Nowak, *Bezpieczeństwo państwa w środowisku międzynarodowym. Przewartościowania*, [w:] S. Dębski, B. Górka-Winter (red.), *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Warszawa 2003, s. 45; Zięba R, *Wstęp*, [w:] R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warszawa 2008, s. 11; Stankiewicz W., *Współczesne koncepcje bezpieczeństwa międzynarodowego na tle rozprzestrzeniania broni jądrowej*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, nr 5/2003, s. 75.

jednak, że kwestie związane z tematyką bezpieczeństwa zostały lub w najbliższej przyszłości zostaną wykluczone z pola zainteresowań i badań przedstawicieli, Zajmujących się tą tematyką pozostałych dziedzin wiedzy³.

Artykuł ma za zadanie w sposób syntetyczny i porządkujący ukazać, na przykładzie koncepcji wybranych teorii stosunków międzynarodowych⁴, ewolucję pojęciową zagadnienia bezpieczeństwa z uwzględnieniem jego międzynarodowego wymiaru. Omówione zostaną więc poglądy szkół wywodzących się z nurtu klasycznego teorii zaczynając od koncepcji bezpieczeństwa według realistów przez teorie liberalne, postpozytywistyczne, aż po badania nad bezpieczeństwem po epoce postzimnowojennej oraz w dobie globalizacji. Celem nie jest więc omówienie wszystkich szkół stosunków międzynarodowych i szczegółowe zademonstrowanie ich poglądu, a raczej pokazanie ich różnorodności w postrzeganiu problematyki bezpieczeństwa.

W nauce o stosunkach międzynarodowych problematyka bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych kategorii badawczych dyscypliny. Wynika to z faktu, że konieczność zapewnienia własnego bezpieczeństwa przez uczestników stosunków międzynarodowych jest dla nich potrzebą podstawową. Dlatego też troska państw, ale też pozostałych uczestników życia międzynarodowego, skoncentrowana jest właśnie w pierwszej kolejności na jego zagwarantowaniu. Polega to na zaspokojeniu wielu potrzeb szczegółowych. W przypadku państwa są to między innymi takie kategorie jak: przetrwanie, zachowanie integralności terytorialnej czy tożsamości, spokój, niezależność, suwerenność, perspektywa funkcjonowania, swoboda wyborów politycznych, stworzenie warunków dla zapewnienia dobrobytu. Znaczący to, że ewentualny rozwój podmiotu, realizacja jego celów i aspiracji w największym stopniu uzależnione są od spełnienia tego warunku. Nic więc dziwnego, że studia nad wielowymiarową problematyką bezpieczeństwa uważa się za kluczowe dla nauki o stosunkach międzynarodowych. Niestety jednak i w ramach tej dyscypliny trudno znaleźć jedną jego uzgodnioną definicję⁵. Potocznie pojęcie bezpieczeństwa interpretuje się tu raczej negatywnie. Oznacza więc ono szeroko rozumiany brak zagrożeń. Zazwyczaj też jest łączone z koniecznością stosowania przymusu oraz siły. Należy wspomnieć jednak, że współczesne tendencje wskazują na potrzebę zwrócenia uwagi na tzw. środki niesiłowe jako te, które alternatywnie mogą zwiększać poczucie bezpieczeństwa. Definicje słownikowe natomiast przyjmują ujęcie pozytywne, przedstawiając je jako sytuację przeciwstawną zagrożeniu⁶. W wyniku ewolucji pojęciowej, z punktu widzenia nauki o stosunkach międzynarodowych, bezpieczeństwo można interpretować więc jako synonim braku zagrożeń, zabezpieczenie przed nimi oraz

³ Por.: J. Ziarko, *Uwagi o przedmiocie nauki o bezpieczeństwie*, „Problemy Bezpieczeństwa”, Czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, nr 1/2007, s. 9 – 22.

⁴ Szerzej: S. Burchill, R. Devetak, A. Linklater, M. Paterson, C. Reus-Smit, J. True, *Teorie stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2006; J. Czuputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2007; A. Gałganek, *Historia Teorii Stosunków Międzynarodowych*, Warszawa 2009; J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2000; J. Kukułka, *Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2003; T. Łoś-Nowak, *Stosunki międzynarodowe. Teorie–systemy–uczestnicy*, Wrocław 2006; K. Mingst, *Podstawy stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2006.

⁵ J. Zyguntowicz, *Bezpieczeństwo w nauce o stosunkach międzynarodowych*, „Problemy Bezpieczeństwa”, Czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, nr 1/2007, s. 23.

⁶ R. Zięba, *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 10/1989, s. 49.

pewność wynikającą z procesów, których celem jest ich usunięcie lub zapobieganie ich występowaniu. Pewność ta jest konsekwencją działalności podmiotu, może się zmieniać z czasem i pod wpływem wielu niezależnych od niego czynników⁷. Paradoks definicji opartej o założenie, że bezpieczeństwo to stan wolny od zagrożeń polega na tym, że kryteria na jakich opiera się model bezpieczeństwa weryfikowany jest przez rzeczywiste warunki w jakich musi funkcjonować. Może się więc okazać, że tzw. model idealny w konkretnej rzeczywistości okazuje się całkowicie nieskuteczny. Dlatego też podstawowym kryterium jego wiarygodności jest, niezależnie od założeń teoretycznych, jego trwanie w czasie i przestrzeni. Stąd należy wyprowadzić wniosek, że bezpieczeństwo to stan a jednocześnie proces. Kategoria „zmiany” natomiast jest miernikiem skuteczności jego konkretnego modelu, weryfikatorem jego założeń w środowisku międzynarodowym oraz jego odporności na pojawiające się czynniki zakłócające funkcjonowanie⁸.

Problematyka bezpieczeństwa, w ujęciu nauki o stosunkach międzynarodowych, rozpatrywana jest z punktu widzenia potrzeb i interesów uczestników środowiska międzynarodowego, niezależnie od tego jaką przyjmujemy ich definicję. Proces ich zaspokajania nie dotyczy jednak wyłącznie konkretnych podmiotów ale jego konsekwencje dotyczą całego systemu międzynarodowego. Z tego punktu widzenia, w ujęciu teoretycznym wyróżnić można następujące podstawowe wymiary bezpieczeństwa⁹: podmiotowy, przedmiotowy, czasowy oraz funkcjonalny (procesualny)¹⁰. Zgodnie z kryterium podmiotowym, gdzie podstawowym pytaniem jest o czyją pewność przetrwania chodzi wyodrębnić można bezpieczeństwo narodowe oraz międzynarodowe. Bezpieczeństwo narodowe w bezpośredni sposób odnosi się do poszczególnych państw, międzynarodowe natomiast dotyczy określonych zbiorowości (najczęściej ich członkami są jednak także państwa¹¹) oraz systemu międzynarodowego. W ujęciu przedmiotowym uzyskujemy odpowiedź na pytanie o treść bezpieczeństwa oraz sposoby budowania pewności uczestników stosunków międzynarodowych. Ten rodzaj bezpieczeństwa interpretowany jest w oparciu o różne kryteria. Zgodnie z kryterium przedmiotowym wyróżnić można między innymi bezpieczeństwo: polityczne, militarne, ekonomiczne, ekologiczne. Należy jednak wspomnieć, że lista ta jest otwarta i dynamiczna. Istotne z punktu widzenia ujęcia przedmiotowego jest także kryterium przestrzenne, zgodnie z którym można wyróżnić bezpieczeństwo: lokalne, subregionalne, regionalne, ponadregionalne czy globalne. Biorąc natomiast pod uwagę kryterium kształtu systemu bezpieczeństwa międzynarodowego należy wskazać także następujące systemy: równowagi sił,

⁷ Idem, *Pozimnowojenny paradygmat bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe...*, s. 15–16.

⁸ A. Dudek, T. Łoś-Nowak, op. cit., s. 45–47.

⁹ Jest to jedynie podział umowny, a wśród stosowanych typologii można także wyróżnić także inne kryteria. Należy także wspomnieć, że wykorzystywana do opisu zjawiska bezpieczeństwa terminologia nie zawsze jest jednoznaczna.

¹⁰ J. Zygmuntowicz, op. cit., s. 28–29; R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje, struktury, funkcjonowanie*, Warszawa 2004, s. 30–32, idem, *Pozimnowojenny paradygmat...*, s. 16.

¹¹ W tym przypadku teoretycy stosunków międzynarodowych także nie wypracowali spójnego stanowiska, a pojęcie zbiorowości, a przede wszystkim ich uczestników, uzależnione jest od interpretacji poszczególnych szkół teoretycznych.

blokowy, bezpieczeństwa kooperatywnego lub zbiorowego. Wymiar funkcjonalny pozwala natomiast poddać bezpieczeństwo obserwacji z punktu widzenia zachodzących w czasie zmian. Oznacza to, że zapewnianie bezpieczeństwa w tym wymiarze interpretowane jest jako dynamiczny proces, który niezależnie od względnej trwałości interesów państw jest w dużym stopniu uzależniony od zmian i ruchów systemów międzynarodowych. Jest to więc także pole stałego ścierania się rozmaitych koncepcji ideologicznych, reprezentowanych przez uczestników stosunków międzynarodowych, ich wizji bezpieczeństwa oraz metod i sposobów jego zapewnienia. Ze wspomnianym ujęciem ściśle związane jest także kryterium czasowe, zgodnie z którym zagadnienie bezpieczeństwa analizowane jest jako stan bezpieczeństwa lub też jako proces bezpieczeństwa¹².

W przedstawionej typologii, zgodnie z kryterium podmiotowym, wyodrębnione zostało pojęcie bezpieczeństwa międzynarodowego. Niestety i w tym przypadku nie istnieje spójna i jednoznaczna jego interpretacja. Według definicji autorów Raportu Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych¹³ z 1985 r. bezpieczeństwo międzynarodowe: „to suma i rezultat bezpieczeństwa każdego oddzielnie i wszystkich państw członkowskich społeczności międzynarodowej”¹⁴. Koncepcja ta oparta jest na obowiązującej idei współdziałania państw tworzących system międzynarodowy. Jego podstawowym założeniem jest zasada zbiorowej samoobrony. Oznacza ona, że napaść na jednego z uczestników systemu interpretowana jest jako napaść na pozostałych. Konsekwencją przyjęcia tej zasady jest zobowiązanie do przyścia z pomocą napadniętemu państwu. Koncepcja wspólnego bezpieczeństwa zakłada jednocześnie partnerstwo ale i przymus współdziałania w rozwiązywaniu sporów międzynarodowych. Przyczyną powołania tej formuły bezpieczeństwa było pojawienie się zagrożenia ewentualnym wybuchem wojny nuklearnej, a przede wszystkim chwiejności pokoju opartego o model odstraszenia nuklearnego. Definicja bezpieczeństwa międzynarodowego, w rozszerzonej wersji, została także zaprezentowana w opracowywanym przez ekspertów ONZ *Studium o koncepcjach bezpieczeństwa*. Zgodnie z nim pojęcie to oznacza: „stan zapewniający państwom wolność od napaści militarnej, presji politycznej czy przymusu gospodarczego, a tym samym stwarzający możliwości ich swobodnego rozwoju”¹⁵.

Przytoczone definicje wskazują na bliskość pojęciową kategorii bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. W procesie kreacji systemu bezpieczeństwa międzynarodowego istotną rolę odgrywają bowiem pojedyncze systemy narodowe, choć należy podkreślić, że interesy narodowe zawsze górują nad interesami międzynarodowymi. Wynika to bezpośrednio z poczucia odpowiedzialności rządzących poszczególnych państw za własne społeczeństwa oraz imperatywu zapewnienia bezpieczeństwa przede wszystkim sobie¹⁶. Bezpieczeństwo międzynarodowe w istotnym stopniu wpływa także na relacje

¹² J. Zygmontowicz, *op. cit.*, s. 28 – 29; R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa...*, s. 30–32, idem, *Pozimnowojenny paradygmat...*, s. 16 – 21.

¹³ Funkcję Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych pełnił w tamtym czasie Peruwiańczyk Javier Pérez de Cuéllar. Pozostawał na tym stanowisku od 1982 do 1991 r.

¹⁴ Cyt. za: M. Żmigrodzki (red.), *Encyklopedia Politologii*, t. 5: *Stosunki międzynarodowe*, T. Łoś-Nowak (red.), Zakamycze 2002, s. 43.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 21.

między poszczególnymi uczestnikami życia międzynarodowego, może także mieć charakter współpracy międzynarodowej. Kategoria tak stosowana jest także podczas analizy bezpieczeństwa pojedynczych podmiotów, choć częściej i lepiej sprawdza się w opisie bezpieczeństwa zbiorowości. Z całym przekonaniem można stwierdzić, że dostrzegalny jest związek zachodzący między zbiorowymi a pojedynczymi uczestnikami stosunków międzynarodowych¹⁷. Nie oznacza to jednak, że bezpieczeństwo międzynarodowe stanowi sumę bezpieczeństwa pojedynczych państw lub innych uczestników życia międzynarodowego. Wprost przeciwnie, według Józefa Kukułki, w swym zakresie pojęciowym zwiera ono przede wszystkim kategorię tzw. wzmocnienia zbiorowego, którego podstawowym zadaniem jest: *podniesienie jakości bezpieczeństwa narodowego każdego z państw, gdyż polepsza warunki równoczesnego jego stabilizowania i rozwijania*¹⁸. Z opinią tą w pełni zgadza się Ryszard Zięba, który uważa, że termin bezpieczeństwo międzynarodowe wyraża znacznie szerszą treść niż bezpieczeństwo narodowe. Według jego koncepcji: *o jego istocie stanowi zespół warunków, norm i mechanizmów międzynarodowych oraz oddziaływań, które zapewniają każdemu państwu danego systemu międzynarodowego czy regionu mniejszą lub większą pewność niezagrażonego istnienia, przetrwania i swobód rozwojowych. Bezpieczeństwo międzynarodowe obejmuje nie tylko lub nie przede wszystkim wartości egzystencjalne pojedynczych państw, ale również wartości wspólne dla danego systemu, takie jak stabilność, pokój, równowaga, współpraca itp. o ich ochronie decyduje prowadzona przez państwa polityka bezpieczeństwa oraz całokształt więzi i instytucji międzynarodowych*¹⁹.

Z punktu widzenia nauki o stosunkach międzynarodowych istotnym wydaje się także fakt, że bezpieczeństwo międzynarodowe nie jest pojęciem statycznym lecz zmiennym w czasie i przestrzeni procesem. Jak zauważył Adam Daniel Rotfeld postrzeganie bezpieczeństwa międzynarodowego jako: *stanu stosunków międzynarodowych, którego zewnętrznym i widocznym odbiciem są określone instytucje i struktury, traktaty i normy, mechanizmy i procedury oraz układ sił między państwami*²⁰ jest już nieaktualne. Oczywiście w dalszym ciągu prowadzone są statystyki dotyczące posiadanych przez poszczególne państwa ilości i typów broni oraz systemów uzbrojenia. Jednak nadużyciem byłoby dziś stwierdzenie, że precyzja w tym zakresie ułatwi określenie stopnia zagrożeń, a zwłaszcza skutecznego im przeciwdziałania. Tak istotny, szczególnie w dobie zimnej wojny, militarny aspekt bezpieczeństwa choć wciąż ważny nie stanowi współcześnie podstawy do kreacji międzynarodowego systemu bezpieczeństwa²¹.

Jak dostrzega Teresa Łoś-Nowak, obowiązujące współcześnie definicje pojęcia bezpieczeństwa międzynarodowego, mimo istniejących różnic, łączy jednak kilka zasadniczych kwestii. Bezpieczeństwo międzynarodowe zawsze połączone jest z bezpieczeństwem poszczególnych państw; jest integralnie

¹⁷ J. Zygmontowicz, *op. cit.*, s. 35.

¹⁸ J. Kukułka, *Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależności i sprzeczności interesów*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 7/1982, s. 35.

¹⁹ R. Zięba, *Pozimnowojenny paradygmat...*, s. 20.

²⁰ A. D. Rotfeld, *Bezpieczeństwo międzynarodowe czasu przemian. Wykład Belwederski Akademii Dyplomatycznej MSZ, Warszawa, 20 stycznia 2004 roku*, „Zeszyty Akademii Dyplomatycznej”, nr 8/2004, s. 3.

²¹ *Ibidem*.

związane ze stanem bieżących stosunków międzynarodowych a przede wszystkim dominujących w określonym systemie strategii prowadzenie polityki bezpieczeństwa narodowego i najważniejsze jest zjawiskiem dynamicznym, procesem, podlegającym wpływom, którego naczelnym celem jest doprowadzenia do sytuacji pewności braku zagrożenia oraz skutecznej ochrony bezpieczeństwa narodowego i systemu międzynarodowego²².

Niejednoznaczność pojęcia bezpieczeństwa międzynarodowego daje duże możliwości interpretacyjne. Debata nad zagadnieniami z nim związanymi toczy się od wielu lat. Jako, że pojęcie to jest kategorią kluczową w nauce o stosunkach międzynarodowych stanowi także istotny element w rozważaniach jej teoretyków. Newralgicznym momentem w tej dyskusji był, co podkreśla większość ekspertów, przełom lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Wraz z zakończeniem zimnej wojny zmienił się sposób postrzegania i interpretacji zagadnień związanych z międzynarodowym bezpieczeństwem. Szef brytyjskiego *Foreign Office* Douglas Richard Hurd, podczas wygłaszanego w *Chattam House*, 23.01.1993 r. odczytu: *The New Disorder* postawił tezę, że stary porządek jest zastępowany przez nowy nieporządek. Kilka lat później Thérèse Delpech oraz Robert Cooper²³ sformułowali tzw. teorię chaosu politycznego, podkreślając, że współczesne stosunki polityczne cechuje niski stopień stabilności. Jak wskazał A. D. Rotfeld na pojawienie się dosyć pesymistycznych wizji polityki wpłynąć mogła: *silna nuta nostalgii za światem uporządkowanym i rozpoznawalnym, w którym nawet jeśli dominował pierwiastek zła (...), to było to zło 'oswojone', na które umieliśmy, a w każdym razie sądziliśmy, że umiemy reagować w sposób adekwatny i neutralizować je*²⁴. Jako wyraziciela „tęskny” za przeszłością przywołuje on amerykańskiego teoretyka Johna J. Mearsheimera, którego wydana w 2001 r. książka *The Tragedy of Great Power Politics* weszła na stałe do kanonu literatury realistycznej dotyczącej polityki międzynarodowej²⁵.

Poglądy przedstawicieli realizmu politycznego, jednej z najważniejszych szkół badania stosunków międzynarodowych, mimo pojawienia się wielu innych koncepcji teoretycznych, do dziś stanowią punkt odniesienia we współczesnej debacie na temat rzeczywistości i relacji międzynarodowych²⁶. Problematyka bezpieczeństwa pojawia się w tym przypadku zawsze w kontekście państwa. W swych założeniach teoretycznych realisci uznają je bowiem za jedyny podmiot stosunków międzynarodowych. Głównym celem państw jest umocnienie suwerenności, która interpretowana jest jako pełna niezależność od czynników zewnętrznych. Z punktu widzenia jego roli na arenie międzynarodowej nie jest więc istotny obowiązujący w nim system polityczny. Jedynym wyrazicielem woli

²² Cyt. za: M. Żmigrodzki (red.), *op. cit.*, s. 43.

²³ Por., T. Delpech, *La Politique du chaos: l'autre face de la mondialisation*, Seuil (*La République des idées*), Paris 2002; R. Cooper, *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*, Atlantic Press, London 2003.

²⁴ A. D. Rotfeld, *op. cit.*, s. 4.

²⁵ Por., J. J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton & Company, New York 2001.

²⁶ A. D. Rotfeld, *op. cit.*, s. 5 – 6.

i interesów państwa jest bowiem rząd, a prowadzona polityka oraz relacje wewnętrzne, według realistów, nie mają większego znaczenia²⁷.

Anarchiczność stosunków międzynarodowych powoduje, że ponad państwem nie stoi żadna instytucja w postaci światowego rządu, która sprawowałaby nad nim władzę. Prowadzi to więc do sytuacji stałej rywalizacji między podmiotami, a w konsekwencji do konfliktów. Oznacza to, że wytwarza się system polegania na sobie, a interesy poszczególnych państw realizowane są za pomocą siły. Siły rozumianej jako najbardziej efektywny środek prowadzenia polityki zagranicznej przez kontrolę ludzkich działań i umysłów. Dotyczy to przede wszystkim relacji rządzących z tymi na których wywierają bądź mogą wywierać wpływ oraz sposobów sprawowania przez nich władzy: rozkaz, groźba bądź charyzma polityczna czy autorytet²⁸. Sytuacja, w której to państwo stale odpowiedzialne jest za skuteczne zapewnienie bezpieczeństwa oraz za swoje przetrwanie, prowadzi do konieczności podejmowania ciągłych starań na rzecz wzrostu bezpieczeństwa swojego państwa. Jest to jeden z głównych celów prowadzonej polityki wewnętrznej, a przede wszystkim zagranicznej państwa. Charakterystyczne w tej sytuacji jest jednak przecenianie własnej siły i możliwości, przy równoczesnym niedocenianiu innych. Pojawia się wówczas klasyczne zjawisko „dylematu bezpieczeństwa”. Oznacza ono, że działaniom jednego państwa nakierowanym na wzmocnienie swojej siły towarzyszą podobne działania innych podmiotów stosunków międzynarodowych. Prowadzi to do sytuacji, w której wzmocnienie jednej strony powoduje osłabienie drugiej strony, czyli wzmocnienie bezpieczeństwa jednego państwa oznacza zmniejszenie bezpieczeństwa innego. Jak podkreśla Ryszard Zięba, współzależność interesów bezpieczeństwa państw może mieć również charakter pozytywny. Jako przykład przywołuje on zakrojoną na coraz szerszą skalę działalność na rzecz bezpieczeństwa w postaci budowania systemu bezpieczeństwa międzynarodowego²⁹.

W ramach szkoły realistycznej można zaobserwować jednak pewne różnice w postrzeganiu zagadnienia bezpieczeństwa pośród jej przedstawicieli. Każdy z wyodrębnionych nurtów: klasyczny, defensywny, ofensywny i zależny inaczej tłumaczy zachowanie państw w tym zakresie³⁰. Klasyczni realiści bezpośrednio przyczyny takiej postawy doszukują się w cechach natury ludzkiej. Państwa są agresywne bo rządzą nimi osoby, z wrodzonymi skłonnościami do podporządkowywania sobie innych. Dążą więc do uzyskania maksymalnej siły, bo celem ostatecznym jest hegemonia.

W ujęciu neorealistycznym dominuje pogląd, że zachowanie państw zdeterminowane jest przez strukturę systemu międzynarodowego, która wymusza konkretne postawy. W ramach neorealizmu wyodrębniły się także dwa odmienne poglądy na bezpieczeństwo. Realisci defensywni przyjmują, że podstawowym zadaniem i celem państwa jest przetrwanie, a nie budowanie potęgi i siły samej

²⁷ J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo w teoriach stosunków międzynarodowych*, [w:] K. Żukrowska (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, Warszawa 2011, s. 69.

²⁸ H. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf, New York 1978, s. 26.

²⁹ R. Zięba, *Pozimnowojenny paradygmat...*, s. 21.

³⁰ J. Czaputowicz *Bezpieczeństwo w teoriach...*, s. 71–74; idem, *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa – aspekty teoretyczne*, [w:] S. Dębski, B. Górka-Winter (red.), *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Warszawa 2003, s. 15 – 16.

w sobie. Według Kennetha Waltza bowiem dopiero gdy zapewnione jest bezpieczeństwo, państwa mogą dążyć do realizacji innych celów. Jednym z nich może być także siła³¹. Stąd też państwa skupiają się na utrzymaniu w systemie międzynarodowym równowagi sił, gdyż z punktu widzenia dbałości o bezpieczeństwo jest to stan najkorzystniejszy. Inaczej zagadnienie postrzega realizm ofensywny, który zachowanie państw interpretuje jako dążenie do maksymalnej siły relatywnej, w celu zdobycia hegemonii. Zdobywanie potęgi rozumiane jest tu jako najlepsza gwarancja. Może się to odbyć jedynie kosztem innych. Zgodnie z tą koncepcją państwa wielokrotnie zakładają najgorszy scenariusz prognozując zachowanie innych, co w wielu przypadkach wyklucza międzynarodową współpracę. Od konkretnej sytuacji i oceny intencji innych uzależniony jest więc wybór polityki³².

Realizm zależny, w odróżnieniu od innych nurtów tej szkoły, interpretuje zachowania państw za pomocą teorii militarnych. Uzależnia więc stopień bezpieczeństwa danego podmiotu od warunków dominującym w konkretnym momencie historycznym, szczególnie od kosztów sił ofensywnych wobec sił defensywnych. Według Jacka Czaputowicza znaczy to, że obrona ma przewagę wtedy gdy inwestycje w działania ofensywne przeważają „inwestycje w siły służące skutecznej obronie przed tymi działaniami”³³. W takiej sytuacji państwo może zapewnić sobie bezpieczeństwo przez: wzmocnienie i rozwój jednostronnej obrony, kontrolę zbrojeń oraz włączenie się w wyścig zbrojeń³⁴.

Inaczej zagadnienie bezpieczeństwa postrzegają teorie liberalne. W przeciwieństwie do realistów, zapewnienie bezpieczeństwa państwa nie jest celem najważniejszym. Według liberałów głównym zadaniem państwa jest stała dbałość o dobrobyt i pomyślność społeczeństwa. Wymaga to użycia jednak zupełnie innych narzędzi. Zgodnie z tą koncepcją najlepszą gwarancją pokoju jest wolny handel oraz swoboda działalności gospodarczej poza granicami państwa. Powoduje to wzrost współzależności podmiotów. Pozytywną konsekwencją takiego stanu rzeczy jest jednak to, że im bardziej rozrasta się system zależności tym dla większej liczby państw nie opłaca się zburzenie jego stabilności. Wojna staje się więc nieekonomiczna. Niestety anarchia w życiu międzynarodowym generuje konflikty dlatego też należy stworzyć reguły i procedury ograniczające wojenne tendencje, np. kontrola zbrojeń. Idealiści, którzy wyodrębnili się w ramach teorii liberalnych, zalecają podejmowanie świadomych działań w celu zapewnienia pokoju. Według nich bowiem pokój nie jest naturalnym stanem, dlatego należy o niego zadbać. Gotowe rozwiązanie rysują autorzy liberalnej teorii demokratycznego pokoju³⁵. Zakładają oni bowiem, że państwa demokratyczne nie prowadzą ze sobą wojen³⁶. Na poparcie tej tezy przywołują dwa podstawowe

³¹ K. N. Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Co., Reading, Massachusetts 1979, s. 126.

³² J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo w teoriach...*, s. 71–73; idem, *Kryteria bezpieczeństwa...*, s. 15–16.

³³ Idem, *Bezpieczeństwo w teoriach...*, s. 73.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Teoria swą genezę ma w idei „wiecznego pokoju” Immanuela Kanta, która odpowiada na pytanie o warunki jakie należy spełnić by zapewnić światu ład i jedność, por., I. Kant, *Do wiecznego pokoju. Projekt filozoficzny*, tłum. M. Żelazny, Wydawnictwo COMER, Toruń 1995.

³⁶ Stoi to w sprzeczności z realistycznym poglądem, że system wewnętrzny państwa nie ma znaczenia, wobec wyzwań stojących przed nim na arenie międzynarodowej. Prawdopodobieństwo wybuchu wojny między państwami demokratycznymi jest więc nie mniejsze niż między niedemokratycznymi.

argumenty. Pierwszy z nich instytucjonalny, zakłada, że obywatele systemów demokratycznych są niechętni wojnie ze względu na duże jej koszty oraz niechęć narażania własnego życia i tego co udało im się osiągnąć. Ponadto rozbudowany system instytucji demokratycznych, których zadaniem jest kontrola rządzących prowadzi do sytuacji, że przedstawiciele władzy podejmują mniej ryzykownych decyzji, które mogłyby im odebrać poparcie społeczne. Argument drugi – normatywny – przekonuje, że zasady obowiązujące wewnątrz państwa będą przenoszone na arenę międzynarodową. Państwa demokratyczne cechuje więc pokojowe nastawienie do innych uczestników, a w obliczu kryzysu bądź konfliktu wybierają raczej negocjacje niż konfrontację siłową³⁷. Historia pokazuje, że państwa autorytarne czy dyktatury wykazują większe tendencje do agresji w środowisku międzynarodowym³⁸.

W ramach teorii liberalnych kluczowa dla zrozumienia postrzegania kategorii bezpieczeństwa jest także teoria bezpieczeństwa zbiorowego w swych podstawowych wariantach bezpieczeństwa: wspólnego, defensywnego, wszechstronnego i kooperatywnego. Koncepcja ta odrzuca tradycyjne sojusze oraz zasadę równowagi sił, opierając się o zobowiązanie wszystkich uczestników systemu do przedstawienia się napaści, na któregokolwiek z jego członków. Atutem bezpieczeństwa zbiorowego jest to, że gromadzi większą siłę, która odstrasza ewentualnego agresora³⁹. Koncepcja ta swą genezą sięga podstaw powstania międzynarodowych organizacji takich jak Liga Narodów, ONZ czy KBWE⁴⁰.

Z okresu zimnej wojny wywodzi się natomiast wariant bezpieczeństwa wspólnego. Jego koncepcja wynika z założenia, że państwo nie jest w stanie zapewnić sobie bezpieczeństwa samodzielnie, zwłaszcza w dobie rosnącej współzależności. W konsekwencji zastosowania jej założeń międzynarodowe środki zapewnienia bezpieczeństwa wybierane były przez podmioty przed narodowymi, polityczne przed wojskowymi, pokojowe przed użyciem siły⁴¹.

Celem założeń bezpieczeństwa defensywnego⁴² było przewyciężenie dylematu bezpieczeństwa. Dla państwa oznaczało to takie działanie by jednocześnie zapewniając efektywną obronę swojego terytorium, jednocześnie nie stwarzać zagrożenia dla innych. Osiągnąć to zadanie można na przykład przez redukcję zdolności, które mogą służyć działaniom ofensywnym⁴³.

Koncepcja bezpieczeństwa wszechstronnego znacznie rozszerza przedmiotowy zakres bezpieczeństwa. Oprócz faworyzowanego przez realistów

³⁷ J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo w teoriach...*, s. 84–87.

³⁸ Teoria ta spotkała się z ostrą krytyką realistów, którzy twierdzą, że niewystępowanie wojen między podmiotami demokratycznymi to raczej przypadek a nie prawidłowość, por., D. E. Spero, *The Insignificance of the Liberal Peace*, „International Security”, nr 2/1994, s. 50–86.

³⁹ J. Czaputowicz, *Kryteria bezpieczeństwa...*, s. 18.

⁴⁰ Inaczej jest w przypadku zagadnienia zbiorowej obrony, która wypływa łączy się z zasadami działania Paktu Północnoatlantyckiego. Zbiorowa obrona oznacza stworzenie systemu skierowanego na zewnątrz, a jego zadaniem jest obrona przed zagrożeniami stamtąd płynącymi.

⁴¹ A. D. Rotfeld, *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi*, Warszawa 1990, s. 29.

⁴² Koncepcja ta w swych założeniach teoretycznych w dużym stopniu pokrywa się z zasadami realizmu zależnego.

⁴³ J. Czaputowicz, *Kryteria bezpieczeństwa...*, s. 19.

aspektu militarnego uwzględnia ona także aspekt polityczny, ekonomiczny, kulturowy, prawny, ekologiczny itp.⁴⁴.

Bezpieczeństwo kooperatywne natomiast zbudowane jest o założenia współpracy i wzajemnego wzmocnienia instytucji, których zadaniem jest zapewnianie międzynarodowego bezpieczeństwa. W praktyce oznacza to stworzenie strategicznego systemu zbudowanego z państw demokratycznych. Jego podstawą jest zapewnienie indywidualnego bezpieczeństwa danego państwa powiązanego z bezpieczeństwem zbiorowym państw demokratycznych. Kolejnym etapem jest stworzenie systemu zbiorowej obrony w celu ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi. I wreszcie promocja pokoju i stabilizacji. Za najlepszy przykład realizacji wariantu bezpieczeństwa kooperatywnego uznaje się NATO⁴⁵.

Nieco inaczej niż koncepcje pozytywistyczne, do których zalicza się teorie realistyczne i liberalne, zagadnienie bezpieczeństwa traktują autorzy teorii postpozytywistycznych. Do czołowych koncepcji tego nurtu zalicza się konstruktywizm. Zgodnie z jego założeniami, pojęcie bezpieczeństwa nierozdzielnie związane jest z tożsamością danego podmiotu. Tożsamość kształtuje się w wyniku międzypaństwowych interakcji, które cechuje powtarzalność. Elementem tożsamości jest więc także to w jaki sposób dane państwo i jego zachowanie są postrzegane przez innych uczestników życia międzynarodowego. Istotną, choć nie najważniejszą rolę przypisuje się także elitom politycznym, które są kreatorami życia politycznego państwa, co oznacza, że mogą definiować zagrożenia dla bezpieczeństwa co istotnie wpływa na wybór strategii. Według konstruktywistów poczucie zagrożenia czy bezpieczeństwa jest „konstrukcją” społeczną, co oznacza, że zagrożenie raczej jest rezultatem a nie przyczyną działań politycznych. Teorie konstruktywistyczne jasno ukazują także, że bezpieczeństwo w swej wielowymiarowości ma mimo wszystko charakter subiektywny⁴⁶.

Nowe podejście do zagadnienia bezpieczeństwa wnoszą reprezentanci nurtu postmodernistycznego w teoriach stosunków międzynarodowych. W odróżnieniu od przedstawicieli teorii modernistycznych – w tym konstruktywistów – którzy uznają bezpieczeństwo za w pełni powiązane z istniejącymi zjawiskami (na przykład w postaci wrogów) – postmoderniści uważają, że to bezpieczeństwo tworzy te zjawiska, wartościując co należy bronić, a czego nie. Zmienia się także koncepcja pojęcia bezpieczeństwa, które przestaje być państwocentryczne. Oznacza to, że państwo staje się instrumentem służącym do zapewnienia bezpieczeństwa innym podmiotom niepaństwowym np.: jednostce ludzkiej, grupie społecznej. Na uwagę zasługuje także pogląd, zakładający, że obiektem bezpieczeństwa może być także system międzynarodowy, system ekologiczny, społeczny jako całość. Wpływa to także na interpretację zagadnienia bezpieczeństwa międzynarodowego i istotnego poszerzenia jego znaczenia. Proces redefinicji kategorii bezpieczeństwa nazywany jest pogłębianiem bezpieczeństwa⁴⁷.

⁴⁴ *Ibidem*; J. Kukułka, *Główne czynniki ewolucji ładu międzynarodowego w XX wieku*, „Stosunki Międzynarodowe”, nr 1–2/2001, s. 16.

⁴⁵ J. Czaputowicz, *Kryteria bezpieczeństwa...*, s. 19 – 20.

⁴⁶ *Idem*, *Bezpieczeństwo w teoriach...*, s. 91.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 92 – 93.

Przełomowym z punktu widzenia zmiany zakresu pojęciowego bezpieczeństwa był czas zakończenia zimnej wojny i jego konsekwencje dla całego środowiska międzynarodowego. Do tego czasu badania nad stosunkami międzynarodowymi skupione były na szeroko pojętych *conflict studies*, co w efekcie oznaczało skoncentrowanie się na zagadnieniach strategicznych i militarnych⁴⁸. Z początkiem ery postzimnowojennej punkt ciężkości w tym zakresie został przeniesiony na elementy pozamilitarne. Pole badawcze studiów nad bezpieczeństwem zostało więc w znaczny sposób rozszerzone⁴⁹. Według koncepcji Barry'ego Buzana istnieje pięć sektorów bezpieczeństwa. Poza militarnym wyróżnił także bezpieczeństwo polityczne, które dotyczy zagrożeń dla stabilności systemu i struktur demokracji wewnątrz poszczególnych państw; bezpieczeństwo ekonomiczne, zapewniające swobodę dostępu do rynków a także zasobów naturalnych; bezpieczeństwo ekologiczne⁵⁰ związane ze sferą zagrożeń dla rozwoju i istnienia naturalnego środowiska; bezpieczeństwo społeczno-kulturowe⁵¹ dotyczące zagadnień związanych z tożsamością narodową i etniczną, kulturą, a także religią⁵².

Na kwestie związane z zagadnieniem bezpieczeństwa międzynarodowego silny wpływ wywierają także zachodzące we współczesnej rzeczywistości międzynarodowej procesy globalizacyjne. Granice między sferą wewnętrzną i międzynarodową znacznie się zacierają. Zgodnie z definicją globalizacji autorstwa R. O. Keohane'a i J. S. Nye'a konkretne zdarzenie, które wydarzyło się w danym czasie i miejscu na świecie w jednym wymiarze, może mieć istotne konsekwencje w innym czasie, miejscu i w innym wymiarze⁵³. Oznacza to, że przyczyna wewnętrznych zagrożeń państwa może znajdować się poza jego granicami. Podobnie może się zdarzyć w przypadku próby znalezienia rozwiązania tego problemu. Konsekwencją zachodzących procesów globalizacyjnych jest tzw. przemoc nieformalna. Dotyczy ona głównie niepaństwowych uczestników stosunków międzynarodowych, którzy, często ze znacznej odległości i przy pomocy niewielkich nakładów środków są w stanie stworzyć poważne zagrożenie

⁴⁸ Por.: L. Wyszczelski, *Bezpieczeństwo militarne w poglądach teoretyków wojskowych oraz doktrynach wojennych od zakończenia drugiej wojny światowej do 2001 roku*, „Problemy Bezpieczeństwa”, Czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, nr 1/2007, s. 75–84.

⁴⁹ J. Czaputowicz, *Uwarunkowania bezpieczeństwa międzynarodowego*, „Polska w Europie”, z. 22/1996, s. 113.

⁵⁰ Rosnąca liczba zagrożeń dla środowiska naturalnego sprzyja rozwojowi myśli ekologicznej w nauce o stosunkach międzynarodowych. Jednym z zadań ekologizmu jest uświadomienie społeczności międzynarodowej problemów narastającego kryzysu ekologicznego oraz związanych z tym zadań dla ludzkości. Przyznanie w 2007 roku Pokojowej Nagrody Nobla Albertowi Gore'owi – kontrowersyjnemu politykowi amerykańskiemu – za działania na rzecz przeciwdziałania globalnemu ociepleniu jeszcze wzmocniło te tendencje. Ekologizm jest jedną z dynamicznie rozwijających się współcześnie ideologii.

⁵¹ Współcześnie za największe zagrożenie w tym sektorze bezpieczeństwa uznaje się niekontrolowane migracje, które w istotny sposób wpływają na sytuację narodowościową poszczególnych państw. W tym wymiarze migracje uznawane są także za patologię międzynarodową.

⁵² B. Buzan, *People, states and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Lynne Rienner Publishers, Brighton 1991, s. 19–20; S. Dębski, *Ogólne i szczegółowe kryteria bezpieczeństwa państwa*, [w:] S. Dębski, B. Górka-Winter (red.), *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2003, s. 336.

⁵³ Por.: R. O. Keohane, J. S. Nye, *Globalization: What's New? What's Not? (And So What?)*, „Foreign Policy”, No. 118/2000, s. 112.

na przykład dla państw. Stosowanie przemocy nieformalnej doskonale ilustrują przykłady licznych w dwudziestym pierwszym wieku ataków terrorystycznych⁵⁴.

W epoce postzimnowojennej przestrzena wizja bezpieczeństwa państw rozszerza się coraz bardziej. Proporcjonalnie do wzrostu współzależności międzynarodowej, zarówno w wymiarze negatywnym, jak i pozytywnym, wzrasta zainteresowanie państw kooperatywnymi metodami umacniania własnego bezpieczeństwa. Wpływa to także bezpośrednio na zwiększenie bezpieczeństwa międzynarodowego czy to w aspekcie globalnym, czy też regionalnym. Stare ale też i nowe zagrożenia o charakterze transnarodowym wymagają nowych metod walki z nimi ale i ich unikania. W związku z tym zaobserwować można postępującą internacjonalizację oraz instytucjonalizację⁵⁵ działań podejmowanych przez poszczególne podmioty na rzecz bezpieczeństwa. Niestety nie jest to zadanie łatwe. Działający od zakończenia drugiej wojny światowej system bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych jest daleki od doskonałości i wymaga gruntownej reformy. Stąd też pojawiająca się od niedawna tendencja do tworzenia mniejszych (regionalnych) systemów, które mogłyby się w tym wymiarze okazać dużo skuteczniejsze⁵⁶.

Nie istnieje jedna definicja bezpieczeństwa międzynarodowego. W teoriach stosunków międzynarodowych obowiązują także rozbieżności w postrzeganiu jego kryteriów. Nie ma wątpliwości jednak, że zagadnienia związane z bezpieczeństwem, niezależnie od rozwoju samodzielnej dyscypliny naukowej, stale będą obecne w koncepcjach teoretycznych stosunków międzynarodowych. I dopóki będą istniały realne zagrożenia poczucia bezpieczeństwa w wymiarze narodowym i międzynarodowym, to w ramach studiów nad bezpieczeństwem współczesne szkoły teoretyczne stosunków międzynarodowych, po raz kolejny podejmą próbę odpowiedzi na pytania stawiane od wieków: o źródła zagrożeń, ich siłę i skalę, a przede wszystkim sposoby ich uniknięcia.

Literatura:

Bibliography:

- Burchill S., Devetak R., Linklater A., Paterson M., Reus-Smit C., True J., *Teorie stosunków międzynarodowych*, Książka i Wiedza, Warszawa 2006.
- Buzan B., *People, states and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Lynne Rienner Publishers, Brighton 1991.
- Cooper R., *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*, Atlantic Press, London 2003.
- Czaputowicz J., *Uwarunkowania bezpieczeństwa międzynarodowego*, „Polska w Europie”, z. 22/ 1996.
- Czaputowicz J., *Bezpieczeństwo w teoriach stosunków międzynarodowych*, [w:] K. Żukrowska (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, Wydawnictwo IUSatTAX, Warszawa 2011.

⁵⁴ Spośród licznych ataków terrorystycznych ostatnich lat można wymienić: WTC Nowy Jork – 2001 r.; Madryt – 2004 r.; Londyn – 2005 r.; Egipt – 2005 r.; Bielsan – 2005 r.

⁵⁵ Por.: R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa...*; A. Kisielewska, J. Kwiecień, *Struktury instytucjonalne w bezpieczeństwie*, [w:] K. Żukrowska (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, Wydawnictwo IUSatTAX, Warszawa 2011, s. 101 – 133.

⁵⁶ R. Zięba, *Pozimnowojenny paradygmat...*, s. 36 – 37.

- Czaputowicz J., *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa – aspekty teoretyczne*, [w:] S. Dębski, B. Górka-Winter (red.), *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2003.
- Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Delpech T., *La Politique du chaos: l'autre face de la mondialisation*, Seuil (*La République des idées*), Paris 2002.
- Dębski S., *Ogólne i szczegółowe kryteria bezpieczeństwa państwa*, [w:] S. Dębski, B. Górka-Winter (red.), *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2003.
- Dudek A., Łoś-Nowak T., *Bezpieczeństwo państwa w środowisku międzynarodowym. Przewartościowania*, [w:] S. Dębski, B. Górka-Winter (red.), *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2003.
- Gałganek A., *Historia Teorii Stosunków Międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Kant I., *Do wiecznego pokoju. Projekt filozoficzny*, tłum. M. Żelazny, Wydawnictwo COMER, Toruń 1995.
- Keohane R. O., Nye J. S., *Globalization: What's New? What's Not? (And So What?)*, "Foreign Policy", No. 118/2000.
- Kisielewska A., Kwiecień J., *Struktury instytucjonalne w bezpieczeństwie*, [w:] K. Żukrowska (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, Wydawnictwo IUSatTAX, Warszawa 2011.
- Kukułka J., *Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależności i sprzeczności interesów*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 7/1982.
- Kukułka J., *Główne czynniki ewolucji ładu międzynarodowego w XX wieku*, „Stosunki Międzynarodowe”, nr 1–2/2001.
- Kukułka J., *Teoria stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000.
- Kukułka J., *Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Fundacja Studiów Międzynarodowych, Warszawa 2003.
- Łoś-Nowak T., *Stosunki międzynarodowe. Teorie–systemy–uczestnicy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.
- Mearsheimer J. J., *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton & Company, New York, London 2001.
- Mingst K., *Podstawy stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Morgenthau H., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf, New York 1978.
- Rotfeld A. D., *Bezpieczeństwo międzynarodowe czasu przemian. Wykład Belwederski Akademii Dyplomatycznej MSZ, Warszawa, 20 stycznia 2004 roku*, „Zeszyty Akademii Dyplomatycznej”, nr 8/2004.
- Rotfeld A. D., *Europejski system bezpieczeństwa in sttu nascendi*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1990.
- Spero D. E., *The Insignificance of the Liberal Peace*, „International Security”, nr 2/1994.

- Stankiewicz W., *Współczesne koncepcje bezpieczeństwa międzynarodowego na tle rozprzestrzeniania broni jądrowej*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, nr 5/2003.
- Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1996.
- Uniwersalny słownik języka polskiego*, (red.) S. Dubisz, t. I: A-J, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Waltz K. N., *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Co., Reading, Massachusetts 1979.
- Wyszczelski L., *Bezpieczeństwo militarne w poglądach teoretyków wojskowych oraz doktrynach wojennych od zakończenia drugiej wojny światowej do 2001 roku*, „Problemy Bezpieczeństwa”, Czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, nr 1/2007.
- Ziarko J., *Uwagi o przedmiocie nauki o bezpieczeństwie*, „Problemy Bezpieczeństwa”, Czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, nr 1/2007.
- Zięba R., *Pozimnowojenny paradygmat bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Zięba R., *Wstęp*, [w:] R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje, struktury, funkcjonowanie*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2004.
- Zięba R., *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 10/1989.
- Zygmuntowicz J., *Bezpieczeństwo w nauce o stosunkach międzynarodowych*, „Problemy Bezpieczeństwa”, Czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, nr 1/2007.
- Żmigrodzki M. (red.), *Encyklopedia Politologii*, t. 5: *Stosunki międzynarodowe*, T. Łoś-Nowak (red.), Kantor Wydawniczy Zakamycze, Zakamycze 2002.

Współczesne teorie stosunków międzynarodowych wobec zagadnienia bezpieczeństwa międzynarodowego

Streszczenie

Od wielu lat toczy się interdyscyplinarna dyskusja nad znaczeniem pojęcia bezpieczeństwa. Jest ona wciąż otwarta, ze względu na skomplikowany i niejednoznaczny charakter zagadnienia. Tradycyjny pogląd, zakładający że bezpieczeństwo to wolność od zagrożeń, obecnie już nie wystarcza.

Próby zdefiniowania tego pojęcia podejmowane są także w obrębie nauki o stosunkach międzynarodowych. Nie jest to zadanie łatwe, zwłaszcza, że w ramach tej dyscypliny zagadnienie nabiera wielu wymiarów. Jednym z nich jest problematyka bezpieczeństwa międzynarodowego. Jej stała obecność w debacie na temat współczesnych stosunków międzynarodowych wynika między innymi z faktu istnienia obawy przed zjawiskami, które mogłyby zakłócić tzw. ład i stabilizację na świecie.

Artykuł ma charakter porządkujący współczesną wiedzę. Jego celem jest ukazanie różnorodności koncepcji na temat bezpieczeństwa międzynarodowego we współczesnych teoriach stosunków międzynarodowych. Omówione zostaną więc poglądy szkół wywodzących się z nurtu klasycznego wychodząc od koncepcji bezpieczeństwa według realistów przez teorie liberalne, postpozytywistyczne, aż po badania nad bezpieczeństwem po zakończeniu zimnej wojny oraz w dobie globalizacji.

Contemporary theories of international relations with regard to the issue of international security

Summary

An interdisciplinary discussion concerning the meaning of the notion of security has been going on for many years. It is still open due to the complicated and ambiguous nature of the question. The traditional opinion assuming that security is freedom from hazards is not sufficient anymore.

Attempts to define this notion have been made also within the discipline of international relations. This is not an easy task, especially that the issue has multiple aspects in this area. One of them includes issues connected with international security. Their constant presence in the debate concerning contemporary international relations results, among other things, from fear of phenomena which might disturb the so-called order and stability in the world.

This article attempts to organize contemporary knowledge. It is aimed at showing the diversity of concepts concerning international security in contemporary theories of international relations. Thus it will discuss the views of schools stemming from the classical trend starting from the concept of security according to realists through liberal, postpositivist theories to research on security after the end of the Cold War and in the era of globalization.